

Именно това според мен е травматичният импулс за написването на „Под игото“, а не одеската „скука на безделния живот“, която била го накарала да се заеме с работа. Нито примерът на „Клетниците“, нито примерът на „Пан Тадеуш“, според мен, имат така важно значение за написването на „Под игото“, макар че Вазов охотно говори за тези си образци. Не само в „Под игото“ Вазов ползва наративните техники на Юго и други френски „френетични“ романисти, а и не е бил чужд – като всеки емигрант – на „носталгията“, която струи от полския епос. Но нито „Клетниците“, нито „Пан Тадеуш“, които споменава сред своите образци, са били така импулсивни, според мен, както „Анна Каренина“, която премълчава по силата на оня механизъм, който Харолд Блум нарече *anxiety of influence* („страх от влияние“). Защото „влиянieto“ се изразява не само чрез образците, които следва един писател, а – и може би много повече – чрез „образците“, от които се оттласква и с които спори. „Под игото“ според мен е един дискретен спор на Вазов с позицията на Левин-Толстой по отношение на Руско-турската война.

Една друга голяма творба на славянските литератури, впрочем, също е родена – и то не като дискретен, а – като открит – спор с Толстой. „Пепелища“ на Жеромски е творба, която представя полската – в противовес на „Война и мир“ – гледна точка към Наполеоновия поход в Русия. Завоевателната за руснаците война на Наполеон, за поляците е била освободителна. Някои френски критици свързват и „Травнишка хроника“ с „Наполеоновата тема“, но Андричевият роман има не така пряко – както „Война и мир“ и „Пепелища“ – отношение към нея. „Под игото“ и „Анна Каренина“ – макар и дискретно – си противостоят, така както „Война и мир“ и „Пепелища“. Противостоят си впрочем и самите Толстоеви романи – във „Война и мир“ войната според Толстой е „народна“, в „Анна Каренина“ – не е „народна“; етноцентричното отношение към войната във „Война и мир“ е заменено в „Анна Каренина“ от антропоцентрично.

Няма съмнение, че прочитът на последната част на „Анна Каренина“ е бил за „славянофилския мечтател“ и патриот Вазов потрес и нищо чудно „очната“ му болест от времето, когато чете романа на Толстой, да е психосоматична реакция на потреса, предизвикан от този прочит. Защото не ще да е било леко за русофила и славянофила Вазов да приеме, че считаната от него за „народна“ и „освободителна“ война е отричана от любимия на Толстой герой Константин Левин като „не-народна“, което ще рече – завоевателна и имперска.

Затова няма нищо чудно във факта, че Вазов – съзнателно или несъзнателно – скрива негативния импулс, който е получил от „Анна Каренина“ за написването на „Под игото“. Но и не е случайно, че той споменава одеския прочит на „Анна Каренина“ не когато говори за възникването на „Под игото“, а при срещата си с русофоба Стамболов, който навярно е мислел за „освободителната“ война същото, което и Левин. Както и не е случайно, че свързва „нервната“ си очна болест с нощта на прочита на „Анна Каренина“. Симптоматичният контекст на споменаването на одеския прочит на „Анна Каренина“ през една нощ – срещата помирение на поета с диктатора и свързаността на прочита на Толстоевия роман с нервното очно заболяване – говори за това, че идеята за „Под игото“ и писането му са свързани с травматичния импулс от прочита на „Анна Каренина“. Защото несъгласието на Вазов с Толстоевата трактовка на „освободителната война“ в осмата, последна част на романа му, е най-вероятно един